

Vain huonoa taloustiedettä vastustetaan

■ Jussi Ahokas ja Lauri Holappa

Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Vesa Kannianen pohdiskeli *Tieteessä tapahtuu* -lehden numerossa 8/2008, miksi taloustieteilijöitä vihataan. Kannianen kysymys on kuitenkin väärin asetettu: tiedeyhteisö, ”suuri yleisö” tai ”maailmanparantajien yhteiskuntaluokka” eivät keskimäärin vihaa taloustieteilijöitä. Sen sijaan valtavirtaisen taloustieteen kehno nykytila herättää aiheellista kritiikkiä.

Taloustieteen sisälle on kehittynyt useita eri suuntauksia. Taloutta tutkitaan niin uusklassista, post-keynesiläisistä, institutionaalista, evolutionaarista kuin marxilaisistakin lähtökohdista. Talouden mekanismeja tarkastellaan myös kokonaan muilla tieteenaloilla: esimerkiksi maantieteen, sosiologian, politologian sekä historian tutkimuksen piirissä.

Puhuessaan taloustieteestä Kannianen tuntuu kuitenkin viittaavan vain uusklassiseen taloustieteeseen. Tämä ei olekaan ihme, sillä uusklassisella suuntauksella on lähes hegemoninen asema talouden tutkimuksessa. Erityisesti Suomessa taloustieteen traditio on jäänyt yksipuoliseksi. Yhdessäkään suomalaisessa yliopistossa tai korkeakoulussa ei ole mahdollista opiskella muita taloustieteen suuntauksia kuin uusklassista taloustiedettä. Vaihtoehtoisten näkökulmien esiintuominen on siksi jäänyt väkisinkin muiden tieteenalojen harteille.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että näiden alojen tutkijoiden esittämä kritiikki olisi epäpätevää tai vihamielistä. Monet näistä tutkijoista tuntevat myös uusklassista taloustiedettä perusteellisesti.

Keynesiläiset ja friedmanilaiset

Kannianen mukaan taloustieteen kriitikot eivät ymmärrä sen sisäistä dynamiikkaa. Hänen

mukaansa taloustieteen nykytilanteeseen on päädytty avoimen tieteellisen keskustelun seurauksena. Näin ollen esimerkiksi keynesiläisyyttä ei voida pitää vaihtoehtona nykyparadigmalle. Ortodoksinen talusteoria on yksinkertaisesti voittanut tieteellisen kamppailun.

Kannianen mukaan 1960-luvulla ”riehui” keynesiläisten ja monetaristien välinen kiista. Tätä kiistaa ja sen lopputulosta eivät hänen mukaansa kykene ymmärtämään muut kuin uusklassiset taloustieteilijät. Väitteen tekee kyseenalaiseksi jo se, että Kannianen ei itse tunnu ymmärtäneen, mistä tuossa kiistassa oli kyse.

Hän on oikeassa siinä, että 1960-luvulla vallitsi kiista niin sanotun Phillips-käyrän kaltevuudesta. Tällä ei ollut kuitenkaan mitään tekemistä John Maynard Keynesin ajatusten kanssa. Kyseessä oli uusklassisen taloustieteen sisäinen debatti, jonka osapuolina olivat hicksiläisen ja friedmanilaisen suuntauksen edustajat.

Keynes julkaisi pääteoksensa *General Theory* vuonna 1936. Seuraavana vuonna uusklassinen ekonomisti John Hicks julkaisi arvion Keynesin teoksesta. Arviossaan Hicks pelkisti Keynesin valankumouksellisen teorian staattiseksi ja formaaliksi malliksi, joka soveltui uusklassisen taloustieteen perinteeseen. Hicksin mukaan Keynesin teoriassa olikin kyse vain hienosäädöstä varhaiseen uusklassiseen taloustieteeseen.

Arviossaan Hicks esitteli kehittämänsä IS-LM-mallin, jonka hän väitti ”johtaneensa” Keynesin teoriasta. Mallin mukaan talous toimii optimaalisesti, kun hyödykemarkkinat ja rahamarkkinat ovat tasapainossa. Hyödykemarkkinat rakentuvat säästämiskäytännöstä ja investointifunktioista. Hicksin mukaan säästäminen selittyy kuluttajien tulotasolla ja investoinnit riippuvat korkotasosta. Rahamarkkinat puolestaan rakentuvat eksogeeniselle rahan tarjonnalle ja rahan kysynnälle, jota

määrittävät tulotaso ja korko.

Keynesin yleisen teorian tärkeimpiä elementtejä ovat epävarmuus ja odotukset. Investoinnit ovat ensisijaisesti riippuvaisia tulevaisuuden näkymistä. Jos tulevaisuuden näkymät ovat valoisia, yritykset ovat halukkaita mittaviinkin investointeihin. Mikäli näkymät taas ovat synkkiä, investointihalukkuus vähenee. Sama mekanismi määrittelee kotitalouksien kulutuskäyttämistä ja siksi myös säästämistä.

Hicksin ja Keynesin teorioiden välillä on merkittävä ero. Hicksiläisessä teoriassa investointipäätöksiin ei liity epävarmuutta. Yrittäjät tietävät investointeihin sisältyvän riskin ja pystyvät siksi määrittelemään ennalta investointiensä tuotto-odotukset. Keynesin mukaan tulevaisuus taas on väistämättä epävarma. Tämä tekee täsmälliset riski- ja tuottoarviot mahdottomiksi.¹

IS–LM-malli ei kuitenkaan pystynyt selittämään hintamuutoksia. Näiden selittämiseksi löydettiin niin sanottu Phillips-käyrä. Hicksin perinteen jatkajat tulkitsivat Phillips-käyrän esittävän työttömyyden ja inflaation välillä vallitsevaa käänteistä riippuvuutta (ks. Samuelson & Solow 1960). Jotkut ekonomistit alkoivat väittää, että taloutta inflatoimalla voidaan vähentää työttömyyttä.² Tämä perustui siihen, että inflaatio laskee reaali-palkkoja. Näin yritysten kannattavuus parantuisi ja kokonaistuotanto kasvaisi. Milton Friedman (1968) kuitenkin kumosi tämän näemyksen vetoamalla siihen, että työntekijät voivat ennustaa tulevan inflaatiokkehityksen.

Phillips-käyrällä ei ole juuri mitään tekemistä Keynesin ajatusten kanssa. Phillips-käyrän keskeiset teoreetikot eivät ottaneet lainkaan huomioon Keynesin teorian tärkeimpiä elementtejä. Kuten IS–LM-mallissakin, myös tässä keskustelussa epävarmuus ja tästä seuraava kokonaiskysynnän krooninen riittämättömyys sivuutettiin täysin.

1 John Hicks (1980) myönsi itse myöhemmin, että hänen kehittämänsä IS–LM-malli on monella tavalla puutteellinen ja sivuuttaa Keynesin teorian keskeiset elementit.

2 Phillips-käyrän kehittänyt A. W. Phillips ei kuitenkaan väittänyt mitään tällaista. Phillips pyrki artikkelillaan (1958) ainoastaan osoittamaan nimellispalkkojen kasvun ja työttömyyden välisen yhteyden sekä hankkimaan aineistoa dynaamisia mallinnuksiaan varten.

Kanniaisen kuvaamaa kamppailua keynesiläisten ja friedmanilaisten välillä ei olekaan koskaan käyty³. Keynesin teoriaa on edelleen kehitetty niin sanotun post-keynesiläisen suuntauksen piirissä. Tämä suuntaus pohjautuu Keynesin epävarmuuden käsitteelle ja hänen rahoitusmarkkina-analyysiinsä. Tätä tutkimusperinnettä Kanniaainen ei kuitenkaan näytä tuntevan.

On totta, että IS–LM-malli tai Phillips-käyrä eivät ole erityisen hyödyllisiä taloudellisen todellisuuden kuvaamisessa. Keynesin alkuperäinen teoria on sen sijaan tällä hetkellä ajankohtaisempi kuin koskaan. Teorian käyttökelpoisuuden ymmärtäminen edellyttää kuitenkin sen tuntemista. Löysät väitteet siitä, että ”optimistikaan” ei enää luota Keynesin teoriaan perustuvat vain epäonnisiin väärinymmärryksiin.

Metodinsa vanki

Kanniaainen pitää usklassisen taloustieteen vahvuutena sen metodologiaa. Itse asiassa taloustieteen suurimmat ongelmat liittyvät nimenomaan sen menetelmiin. Usklassista taloustiedettä määrittelee lähes yksinomaan pysyttäytyminen alkeellisissa matemaattisissa menetelmissä ja deduktiivisessa päättelyssä.

Taloustieteen metodit tuntuvat niihin perehtymättömistä usein monimutkaisilta ja sofistikoituneilta. Tosiasiassa valtavirtainen taloustiede käyttää matematiikkaa yksipuolisesti ja riittämättömästi. Taloustieteen metodin keskeisin ongelma on sen kyvyttömyydessä kuvata muutosta ja aikaa. Usklassisessa taloustieteessä ei hyödynnetä juuri lainkaan differentiaali- ja differenssiyhätälöitä, vaikka ne olisivat välttämättömiä kuvattaessa prosesseja, jotka muuttuvat ajassa. Toinen keskeinen ongelma on taloustieteen ripustautuminen tasapainomalleihin. Jatkuvasti muuttuvan ja epävarman maailman kuvaaminen järjestelmällisen tasapainohakuisena ei ole mielekäästä. Sen sijaan taloustieteessä tarvittaisiin epätasapainoon pohjautuvia teorioita. (Keen 2004.)

3 Jos haluttaisiin puhua keynesiläisyyden ja valtavirtaisen taloustieteen välisestä kamppailusta, niin oikea esimerkki olisi 1970-luvulla käyty niin sanottu Cambridge-kiista, jossa väiteltiin pääomahyödykkeiden roolista tuotantoprosessissa.

On myös nurinkurista perustaa yhteiskuntaa tutkiva tieteenala yhteen ainoaan metodiin. Matematiikkaa voidaan kyllä hyödyntää yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, mutta myös sen rajoitteet on ymmärrettävä. On ymmärrettävä, että rajoitteet matematiikan käytölle asettaa taloustieteen tutkimuskohde – eli talous itse.

Taloustieteen aksiomaattinen lähestymistapa ei ota huomioon todellisuutta sellaisena kuin se on, vaan tekee tiukkoja esioletuksia todellisuuden luonteesta. Tästä johtuen uusklassinen taloustiede pystyy parhaimmillaankin vain osoittamaan empiirisesti havaittuja lainalaisuuksia. Lainalaisuuksien taustalla vallitsevista mekanismeista taloustieteellä ei ole yleensä mitään sanottavaa. Huonoimmassa tapauksessa taloustieteilijät käyvät spekulatiivista keskustelua itse postuloimastaan todellisuudesta.

Kanniainen on oikeassa siinä, että uusklassinen taloustiede on tosiaankin ”imperialistinen tieteenala”. Tämä ei kuitenkaan johdu siitä, että muut tieteenalat eivät osaisi hyödyntää taloustieteen ”menetelmätua”. Myös monet muut yhteiskuntatieteet ovat kokeneet matemaattisdeduktiivisen vaiheen. Esimerkiksi sosiologiasa ja politologiassa tällaisten lähestymistapojen suosio on laskenut, koska niiden selitysvaima ja ontologiset perusteet on asetettu kyseenalaisiksi tieteellisissä keskusteluissa.

Jää epäselväksi, mitä hyötyä taloustieteen metodeista olisi muille tieteenaloille. Kanniainen perustelee tätä väitettä ainoastaan sillä, että hän on itse opettanut ”etiikkaa ja taloutta” kuusi vuotta Helsingin yliopistossa. Perusteluna tämä on lähinnä absurdi.

Maailma kaipaa parempaa taloustiedettä

Professori Kanniaisen kirjoitus on lähinnä osoitus nykytaloustieteen onnettomasta tilasta. Kanniainen tuomitsee taloustieteen kriitikot esittämättä ainoatakaan argumenttia siitä, miksi heidän analyysinsä olisivat virheellisiä.

Jotkut hänen väitteistään ovat jopa valheellisia. Käsittämätön on muun muassa tapa, jolla Kanniainen käsittelee professori Heikki Patomäkeä. Ensinnäkin Patomäki ei ole poliittisen

historian vaan kansainvälisen politiikan professori. Toiseksi Kanniaisen väite, jonka mukaan Patomäki ei olisi esittänyt ”tieteellistä analyysia” Tobinin verosta tai globalisaation mekanismeista, on omituinen. Kanniaiselta ei olisi vaatinut paljoo vaivaa selvittää, että Patomäki on julkaissut useita tieteellisiä kirjoja ja artikkeleita juuri näistä aiheista (ks. esim. Patomäki 2001 & 2008).

Taloustieteen surullinen tila olisi vain akateeminen ongelma, ellei valtavirtaisella taloustieteellä olisi niin huolestuttavia poliittisia ja sosiaalisia seurauksia. On esimerkiksi selvää, että taloustieteellä on ollut keskeinen rooli nykyisen finanssikriisin taustalla olleissa deregulaatiopäätöksissä, vaikka Kanniainen vaikuttaakin kaihtavan tällaista tulkintaa.

Esimerkiksi tehokkaiden markkinoiden hypoteesi (ks. esim. Fama 1970) on luonut käsityksen rationaalisesti toimivista rahoitusmarkkinoista, jotka ovat immuuneja spekulatiolle ja ylivelkaantumiselle. Jos sijoittajat todella pystyvät ennustamaan yritysten tulevaisuuden tulokunnan ja osakkeiden arvokehityksen oikein, mitään perusteita rahoitusmarkkinoiden regulaatiolle ei tietenkään ole. Oma lukunsa ovat keskuspankit, joiden fiksoituminen monetaristiseen dogmiin on estänyt niitä puuttumasta esimerkiksi kotitalouksien ja rahoituslaitosten ylivelkaantumiseen.

Uusklassisen taloustieteen ansioluettelo ei ole muutenkaan vakuuttava. Maailman talouskasvu on hidastunut selvästi 1960-luvun lopulta alkaen. 1980-luvulta alkaen taas yhä useamman maan tulotaso on laskenut edelliseen vuosikymmeneen verrattuna. (Patomäki 2008, 102–108.)

Ortodoksisen talousparadigman vaihtoehdona ei kuitenkaan ole komentotalous. Eivät uusklassisen taloustieteen kriitikot haikaile siirtymistä totalitarismiin, vaikka Kanniainen näin vihjaakin. Useimmat heistä kaipaavat taloustiedettä, joka jättää tilaa poliittisille valinnoille ja on tieteenfilosofisesti paremmin perusteltu. Tällainen tiede tukisi liberalismien peruseriaatteita ja avaisi mahdollisuuksia entistä laajemmalle yksilön vapaudelle.

Lähteet

- Fama, E. F. (1970), "Efficient capital markets: a review of theory and empirical work", *Journal of Finance*, 25, 383–417.
- Friedman, M. (1968), "The Role of Monetary Policy". *American Economic Review*, 58 (1), 1–17.
- Hicks, J. R. (1937), "Mr. Keynes and the Classics: A Suggested Interpretation". *Econometrica*, 5 (2), 147–159.
- Hicks, J. R. (1980), "IS-LM: an explanation", *Journal of Post-Keynesian Economics*, 3 (2), 139–154.
- Kanniainen, Vesa (2008) "Miksi taloustieteilijöitä vihataan?", *Tieteessä tapahtuu*, 8/2008, 47–50.
- Keen, S. (2004), "Improbable, Incorrect or Impossible: The Persuasive But Flawed Mathematics of Microeconomics" in Fullbrook, E. (ed.) *A Guide to What's Wrong with Economics*, Anthem Press: London.
- Keynes, J. M. (1936), *The general theory of employment, interest and money*, Macmillan, London.
- Patomäki, H. (2001), *Democratising Globalization. The Leverage of the Tobin Tax*, Zed Books: London.
- Patomäki, H (2008), *The Political Economy of Global Security. War, Future Crises and Changes in Global Governance*, Routledge: London & New York.
- Phillips, A.W. (1958), "The relation between unemployment and the rate of change of money wage rates in the United Kingdom". *Econometrica*, 57, 283–99.
- Samuelson, P. A. & Solow, R. M. (1960), "Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy". *American Economic Review*, 50 (2), 177–194.

Lauri Holappa työskentelee tutkimusavustajana Helsingin yliopistossa yleisen valtio-opin laitoksella. Jussi Ahokas on kansantaloustieteen jatko-opiskelija Jyväskylän yliopistossa.